

Tõlgetest ja vandetõlkidest

Maris Järve

Vandetõlkide Koja esimees, inglise keele vandetõlk

Tõlgetega puutume kõik pidevalt kokku: paljud uudised on eesti keelde tõlgitud, me loeme eesti keelde tõlgitud raamatuid, filmidel on eestikeelsed subtiitrid. See tundub nii loomulik, et sageli me ei mõtlegi selle peale, et tegemist on tõlkega, ega nende inimeste peale, tänu kellele algselt võõrkeelne tekst meile emakeeles kättesaadavaks on tehtud.

Tõlkimise ja tõlkijate peale hakkavad inimesed mõtlema tavaliselt alles siis, kui neil on vaja mingi teksti tõlget: kui tahetakse minna välismaale õppima või tööle ja selleks on vaja tõlkida dokumente, kui ettevõtlusega tegelejad vajavad lepingute või äridokumentide tõlkeid. Siis hakkab nii mõnigi esimest korda mõtlema selle peale, kust tõlget saada. Enamasti on kuulnud, et tõlkeid saab tõlkebüroodest ja et teinekord saab abi ka tuttava filoloogi käest.

Teatakse ka seda, et kui on vaja ametlikku ehk kinnitatud tõlget, siis kinnitab tõlke notar. Hoopis vähem on teada, et notar kinnitab enamasti vaid tõlkija allkirja õigsust tõlkel ja et Eestis tegutsevad juba üle kümne aasta **vandetõlgid**, kes teevad tõlkeid ja kellele riik on andud õiguse tõlke õigsust ka oma allkirja ja pitsatiga kinnitada ning kes ka vastutavad oma tõlke õigsuse eest.

Vandetõlgi ameti ajalugu Eestis ei ole eriti pikk. Vandetõlgid olid olemas Eesti Vabariigis küll ka enne Teist maailmasõda, kuid vahepealsel ajal sellist ametit ei tuntud. Praegu kehtiv vandetõlgi seadus võeti vastu 17. jaanuaril 2001. aastal, kui tekkis vajadus parandada tõlgete kvaliteeti. Vandetõlgi seadus jõustus 2002. aasta 1. oktoobril ja seejärel korraldas Justiitsministeerium esimese vandetõlgi eksami. Sellele eksamile tulnud kaheksakümnest vandetõlgi kandidaadist sooritas eksami edukalt viis praegust vandetõlki, seega sai Eesti 2003. aasta algul esimesed **kaks inglise keele vandetõlki, kaks soome keele vandetõlki ja ühe prantsuse keele vandetõlgi**. Saksa ja vene keele vandetõlkideks kandideerijate seast sel esimesel korral veel keegi eksamit edukalt ei sooritanud. Kuid nüüdseks on nendeski keeltes vandetõlgid olemas.

Kümne aasta jooksul toimunud vandetõlgi eksamid on aidanud vandetõlkide ja nende tõlgitavate keelte arvu suurendada. Praegu on tegutsevaid vandetõlke 29, lisaks eespool nimetatud keeltele on esindatud veel **vene, saksa, rootsi, hispaania ja itaalia keel**. Vandetõlgid teevad enamasti tõlkeid nii eesti keelest võõrkeelde kui ka vastupidi ning kinnitavad ka nende tõlgete õigsust. Lisaks võivad mitmes võõrkeeles eksami edukalt sooritanud vandetõlgid teha tõlkeid ka võõrkeelte vahel, tänu sellele pakuvad vandetõlgid nüüd tõlkeid ka **vene-inglise-vene** ja **vene-soome-vene** keelesuunal. Muude vajalike keelesuundade puhul on võimalik Eestis tõlkida dokument mõnesse enamlevinud keelde, nt inglise või saksa keelde, ja nendest keeltest on võimalik teha tõlge vajalikku keelde juba riigis, kus tõlge tuleb esitada.

Kuidas vandetõlgiks saadakse? Vandetõlgiks pürgijal peab olema kõrgharidus, väga hea eesti ja võõrkeele oskus ning head õigusteadmised. Vandetõlgiks saamiseks tuleb sooritada oma oskuste, teadmiste ja pädevuse tõendamiseks vandetõlgi eksam.

Justiitsministeerium korraldab vandetõlgi eksameid vastavalt vajadusele ja oma võimalustele. Eksami toimumise kohta saab teavet ministeeriumi kodulehelt ning seda edastatakse Vandetõlkide Kojale ja teistele tõlke ja tõlkijaid ühendavatele kutseühendustele. Kandidaadid teevad eksamil õiguslase testi, näitavad oma tõlkeoskusi juriidilise teksti tõlkimisel eesti

keelest võõrkeelde või vastupidi ning toimetavad tõlketeksti algkeelse teksti alusel. Eksamil hinnatakse lisaks keelealastele teadmistele ka terminoloogia ja Eesti õiguse tundmist. Lisaks kontrollitakse ametisobivusvestlusel kandidaadi isiksuse sobivust vandetõlgi ametiks. Enne ametisse asumist annab vandetõlk justiitsministrile vande.

Vandetõlgi eksam on raske ja selle edukalt läbinuid on suhteliselt vähe. Miks nii? Esimese eksamikomisjoni esimees Viljar Peep selgitas juba 2003. aastal pärast esimeste vandetõlkide ametisse vannutamist AK uudistele, et vandetõlgi eksam ei saa kunagi olla väga kerge, sest vandetõlgi ameti puhul on tegemist väga vastutusriikka ametiga. Vandetõlk paneb riigi nimel pitsati ja käe alla ning ütleb, et lepingu, tunnistuse, põhikirja või mis tahes dokumendi tõlge on õige ja täpne ning annab edasi selle mõtte, mis tal on algkeeles.

Peale kutseoskuste on vandetõlgile hädavajalikud ka teised isiksuseomadused. Esimeste vandetõlkide vannutamisel selgitas tolleaegne justiitsminister Märt Rask, et vandetõlgid peavad olema üdini ausad inimesed: nad ei tohi kõrvale kalduda sellest tekstist, mida nad tõlgivad. Teiseks märkis ta, et vandetõlk saab teada dokumendi sisu, mistõttu tal tuleb selgelt mõista, et temale antud dokumendi sisu peab jääma üksnes tema ja tema kliendi teada. Konfidentsiaalsuskohustuse sätestab muidugi ka seadus.

Vandetõlk peab olema hea töövõime ja pingetaluvusega, sest kliendil on ju alati kiire. Ja muidugi peab ta olema hea suhtleja, sest kliente on vaja nõustada nt apostilliga või legaliseerimisega seotud küsimustes. Klientidele tuleb ka selgitada, et mõnikord pole tõlget vajagi, sest registrid ja saatkonnad annavad nüüd juba välja ka võõrkeelseid dokumente. Vandetõlk peab oskama paindlikult oma tööd korraldada, et klientide soove ja vajadusi arvestada. Seda vandetõlgid ka kõik oskavad ja teevad.

Nagu juba märgitud, tõlgib vandetõlk dokumente, kinnitab tõlke õigsust ning vastutab selle eest. See on väga tähtis asjaolu, millele ametlikku tõlget vajav inimene sageli ei mõtle ega oskagi mõelda, kui ta tellib sellise tõlke, millele tuleb kinnitus notari allkirja ja templiga, mitte vandetõlgi allkirja ja templiga.

Notari amet on inimestele tuttav ja äratav usaldust. Kuid tõlgete puhul on oluline silmas pidada, et notar kinnitab üksnes tõlkija allkirja õigsust, kuid ei kontrolli ega kinnita tõlke õigsust. See asjaolu võib tekitada probleeme tõlke aktsepteerimisel välisriikides, sest asutus või inimene, kellele tõlge esitatakse, on huvitatud, et originaalteksti mõte oleks täpselt edasi antud. Välisministeeriumi andmetel on selliseid probleeme mõnikord ka tekkinud.

Notari kinnitus tõlkija allkirja kinnitamise vormis oli kavandatud üleminekuperioodiks, kui polnud veel piisavalt vandetõlke, kes kinnitaksid tõlke õigsust. Kümne aastaga on vandetõlkide hulk suurenenud, tõlgitavaid dokumente on aga oluliselt vähemaks jäänud, sest registrid ja näiteks välisriikides asuvad Eesti saatkonnad väljastavad nüüd nn peredokumente ka võõrkeelsena.

Justiitsministeeriumis on valmimas uus vandetõlgi seadus, mis peaks sügisel Riigikokku jõudma. Selles kavandatakse tõlgete parema kvaliteedi tagamise eesmärgil minna ametlike tõlgete puhul üle üksnes kontrollitud pädevusega vandetõlgi tehtud tõlgetele. Välisministeeriumi hinnangul lihtsustab ja parandab see Eestis tehtud tõlgete aktsepteerimist, sest siiani kehtivat topeltsüsteemi, mille puhul nn ametlikke tõlkeid oli võimalik saada nii vandetõlgi kui ka notari allkirja ja pitsatiga, on tõlkeid vastuvõtivate välisriikide asutustele väga raske selgitada.

Inimeste keeleoskus on samuti aastate jooksul märkimisväärselt paranenud. Seepärast jätab uus seadus ametnikele suurema kaalutusõiguse otsustada, kas võõrkeelset dokumenti on üldse vaja tõlkida või on ametniku keeleoskus piisav sellest arusaamiseks, mis teeb selliseid dokumente esitavate inimeste elu kahtlemata lihtsamaks.

Kui uue vandetõlgi seaduse kohaselt hakkavad ametlikke tõlkeid tegema vaid vandetõlgid, paraneb kindlasti ka tõlgete kvaliteet. Praegu pole sugugi haruldane olukord, kui vandetõlk keeldub talle toodud tõlget selle halva kvaliteedi tõttu kinnitamast ja selle tõlkega minnakse otse notari juurde, kes kinnitab selsamal tõlkel tõlkija allkirja õigsust. Tõlke kvaliteet sellest kahjuks paremaks ei muutu.

Kui uue vandetõlgi seaduse kohaselt läheb ametlike dokumentide tõlkimise pädevus vandetõlgile, siis väheneb kindlasti ka tõlgete tõttu tekkivate probleemide hulk ja nendega seotud klientide aja-, närvi- ja rahakulu (kui tõlge tuleb lasta vandetõlgil uuesti tõlkida). Vandetõlk kontrollib alati talle esitatud tõlked üle ning toimetab ja parandab neid vajaduse korral, kui tõlke kvaliteet seda muidugi võimaldab, sest tema ju kinnitab tõlke õigsust ja vastutab selle eest. See suurendab kindlasti ka heade tõlkijate motivatsiooni õppida vandetõlgi eksamik, see edukalt sooritada ja asuda tööle vandetõlgina, et teha ise ametlikke tõlkeid. Praeguses olukorras, kui tõlkeid saab teha ka nii, et notar kinnitab tõlkija allkirja õigsust, selline motivatsioon puudub.

Motivatsioon vandetõlgiks saada on väike ka seetõttu, et praegune tõlgete kinnitamise süsteem suunab kliente rohkem notari juurde, sest enamasti peab klient notari ja vandetõlgi allkirja ja pitsatiga kinnitatud tõlkeid võrdväärseteks ega saa aru põhimõttelistest kvaliteedierinevustest. Klient ei tea, et notar vastutab üksnes tõlkija allkirja õigsuse eest, et ta ei kontrolli tõlget, aga vandetõlk kinnitab tõlke õigsust ja vastutab tõlke õigsuse eest. Kui klient vandetõlgi juurde ei satu, siis tavaliselt keegi talle seda erinevust ka ei selgita.

Seega pakutakse praegu kliendile enam-vähem sarnaste riiklikult kehtestatud tasu eest kvaliteedi poolest kaht täiesti erinevat teenust, klienti sellest informeerimata. Selline süsteem on kliendi jaoks raskesti mõistetav, sest kui ta ei satu oma teenust tellides kõigepealt vandetõlgi juurde, kellel on seadusest tulenev kohustus klienti kõigist tõlkega seonduvatest asjaoludest informeerida, puudub tal tegelikult täpne ettekujutus sellest, missuguse tõlke ta saab ja mida tõlkel oleva notariaalse kinnitusega tegelikult kinnitatakse. Samuti ei tea ta, kes vastutab tõlke kvaliteedi eest ja kas keegi üldse selle eest vastutab. Loodetavasti likvideerib uus vandetõlgi seadus sellise kliente eksitava praktika ilma liiga pika üleminekuajata.

Seepärast soovitamegi kõigil tõlke tellijatel alati täpselt läbi mõelda, missugust tõlget on vaja, kas seda ikka aktsepteeritakse ja kas algselt notari kinnitusega tehtud tõlke abil kokkuhoitud mõni euro on väärt hilisemat aja-, raha- ja närvikulu dokumentide aktsepteerimata jätmise korral või kui selgub, et tõlget polnudki vaja, sest kliendil oli võimalus saada võõrkeelne dokument Eesti registritest või saatkondadest.

Eesti tõlketurg on tõlkebüroodest küllastumas ja hinnad on viimaste aastate jooksul märkimisväärselt langenud. See asjaolu ei jäta avaldamata oma mõju tõlgete kvaliteedile. Kui hinnata kvaliteedi seisukohalt notari ja vandetõlgi kinnitusega tõlkeid, on täiesti arusaadav, et vandetõlgi teenus peab olema veidi kallim kui tavatõlgil, sest vandetõlk nõustab klienti, tagab kvaliteetse tõlke väljastamise kliendile ja vastutab oma tõlke kvaliteedi eest. Tõlgete kvaliteedi erinevus räägib kindlalt riiklikult kontrollitud teadmiste ja pädevusega vandetõlgi teenuse kasuks. Tuleks veel märkida, et väikedokumentide puhul on vandetõlgi teenus riiklikult kehtestatud tõlke kinnitamise hinnapoliitika tõttu alati soodsam.

Klientidel on tähtis teada, et lisaks tõlke õigsuse kinnitamisele on vandetõlgil õigus kinnitada ka tõlgitavate dokumentide ära kirju ja avalikest registritest tehtud väljatrükkide õigsust. See teeb tõlketeenuse vandetõlgilt tellimise kliendile mugavaks, sest tänu sellele ei pea klient pöörduma koopiaste ja registri väljavõtete tegemiseks notari ega registri poole ning hoiab niimoodi kokku oma aega ja raha.

Suurem osa vandetõlke on koondunud oma kutseorganisatsiooni, milleks on 11. aprillil 2012. aastal asutatud Vandetõlkide Koda. Koja liikmeid on praegu 21 ja koja eesmärk on ühendada üle Eesti tegutsevad vandetõlgid oma organisatsiooniks, kaitsmaks oma õigusi ja esindada oma huve. Vandetõlkide huvide kaitsmisega seoses kohtus Vandetõlkide Koja juhatus uue vandetõlgi seaduse väljatöötamisel mitu korda Justiits- ja Välisministeeriumi esindajatega ning arutas tõlgete kvaliteediga tekkinud probleeme. Vandetõlkide Koda on sõna sekka öelnud ka õigustõlke arendamisele Eestis, juhtides korduvalt tähelepanu asjaolule, et Eestis puudub süstemaatiline töö seadustekstides ja muudes õigustekstides kasutatava eesti ja võõrkeelse terminoloogiaga ning selle avalikkusele kättesaadavaks tegemisega. Teema on eriti oluline, kuna vandetõlgi seaduse kohaselt on praegu Eesti seaduste tõlkimise pädevus vandetõlkidel ja alates järgmisest aastast hakkavad vandetõlgid eesti keelde tõlkima ka välislepinguid.

Koja eesmärk on vandetõlgi ametit ja tema pakutavaid teenuseid ka tutvustada. Selleks on koolil oma veebileht, kust on võimalik leida teavet vandetõlgi ameti ja tõlgete tellimise kohta vandetõlkidelt, lugeda tõlke õigsuse kinnitamise, vandetõlgi võetavate tasude ning ka dokumentide legaliseerimise ja apostilliga kinnitamise kohta.

Vandetõlgi ameti tutvustamiseks avalikkusele plaanivad Justiitsministeerium ja Vandetõlkide Koda korraldada sügisel vandetõlkide kümnendat tööaastat tähistava konverentsi, kus käsitletakse täpsemalt vandetõlkide ja nende pakutavate teenuste hetkeseisu ning tulevikuplaane uue vandetõlgi seaduse valguses.

Vandetõlkide Koda püüab omapoolselt aidata lahendada probleemi, et vandetõlgi ametit oleks võimalik kusagil õppida. Kõrgkoolid annavad ju vaid üldiseid teadmisi, kuid paljud noored vandetõlgi kandidaadid pole enne vandetõlgi eksamile tulekut praktilise vandetõlgi tööga kokku puutunud, vandetõlgi kohta kehtivaid reegleid pole keegi kuhugi kirja pannud ning vandetõlkele ja eksamil tehtavale tõlkele esitatavatest nõuetest kuulevad kandidaadid alles mõni päev enne eksamit Justiitsministeeriumi infotunnis. Seetõttu ei saa nad sageli täpselt aru, mida neilt eksamil nõutakse.

Vandetõlgi kandidaatide puhul on kahjuks ka teine, ehmatavam võimalus: kandidaat on teinud aastaid klientidele tõlkeid, notar on kinnitanud tema allkirja tõlgetel, kuid tõlge ei anna lähteteksti mõtet täpselt edasi, st sinna on midagi juurde lisatud või välja jäetud, terminid on ebatäpsed, lähtekeele terminitest laiemad või kitsamad, tõlke keelekasutus ei vasta sihtkeele nõuetele. Kuid tõlkija ei saa sellest aru ja jätkab notari allkirjaga kinnitatud teenuse osutamist ka pärast vandetõlgi eksamil läbikukkumist. Ikka selliste tõlgetega, mida vandetõlk keelduks kvaliteediprobleemide pärast aktsepteerimast, kui see talle esitataks. Paneb mõtlema, kas pole?

Väikese kasuteguriga, st mõne üksiku eduka sooritajaga vandetõlgi eksami ettevalmistamine ja läbiviimine on riigile väga kallis ülesanne. Seepärast näebki Vandetõlkide Koda siin lahendusena kandidaadi eksamieelset tööd või praktikat aktiivselt tegutseva vandetõlgi juures. See võimaldaks kandidaadil omandada vajalikud oskused ja teadmised eksami edukaks sooritamiseks ning suurendaks kindlasti eksami edukalt sooritanute osakaalu. Loodame, et

uus vandetõlgi seadus annab selleks võimaluse ja niimoodi paraneb kindlasti õigustõlke kvaliteet Eestis.

Vandetõlgid on Eestis nüüd kümme aastat edukalt tegutsenud. Selle aja jooksul on teave vandetõlgi ametist hakanud jõudma klientideni, kellele vandetõlgid on abiks olnud. Vandetõlgid loodavad, et uus, ettevalmistatav vandetõlgi seadus aitab kaasa vandetõlgi tähtsa ja raske ameti väärtustamisele ning seeläbi õigustõlke kvaliteedi edasisele paranemisele.